

Fogalmak

Novae Institutiones
pénzrontás
kamara haszna
szerviensek
végrendelkezési jog
háramlási jog
ellenállási záradék
zalai/kehidai oklevél

Földrajzi helyek

Halics
Moldva
Havasalföld
Szentföld

Személyek

III. Béla
Imre
II. András
Gertrúd

Fontos évszámok**SZÜRKÉVEL**

1. A királyi birtokállomány összeomlása

Trónharcok

- III. Béla (†1196) idősebb fiára, Imrére hagyta a trónt, míg fiatalabb fiára, Andrásra egy Szentföldi hadjárat vezetése maradt
- András a hadjáratra kapott pénzből szervezkedni kezdett bátyja ellen, és az ország megosztására kényszerítette → András megkapta a dalmát-horvát hercegi címet
- Imre 1204-es halála után András szerezte meg a koronát
- A testvéri küzdelmek miatt a királyi birtokállomány jelentősen megcsappant, mert mindkét fél hatalmas földadományokkal próbálta táborát erősíteni

II. András új gazdaságpolitikája, a mértéktelenség

- (1) Az 1208-ban kiadott *Novae Institutiones*, azaz "új berendezkedés" keretei között **egész vármegyéket adományozott el**
- (2) A birtokokat örök jogon, **feltételek nélkül** kapták, így nem lettek a király hűbéresei sem
- (3) Mivel egyes vármegyékben teljesen eltűnt a királyi birtokállomány, **csökkent a királyi udvarházak és várispánságok száma**, amik a király katonai erejét adták
- (4) András német feleségének, Gertrúdnak kísérete ellepte a királyi udvart, és a királyné révén **ők is nagybirtokokhoz jutottak**. 1213-ban a király távollétében **meggyilkolták Gertrúdot**
→ András gyenge hatalma miatt alig számolt le a tettesekkel
- (5) Uralkodását **hadjáratok sora** jellemezte. El akarta foglalni Halicsot, a Szentföldet, Moldvát és Havasalföldet (egyiket sem sikerült), de **kénytelen volt a bárók bandériumaira támaszkodni**.

A bevételek pótlása

- (1) A királyi hatalom Szent István korában kialakult rendszere omlott össze a királyi **birtokok és az azokból származó bevétel eltűnésével**
- (2) Emelte a regálékat, **adókat**, vámokat
- (3) Az évenkénti pénzváltáskor, hogy a kamara hasznát növelje, **pénzrontáshoz** folyamodott (azaz az előző évinél az új pénz kevesebb nemesfémeket tartalmazott)
- (4) A **sókamarákat bérbeadta** zsidóknak és izmaelitáknak, amivel ugyan fejlődött a gazdaság, de kivívta a keresztény egyház ellenszenvét (mivel addig az egyház forgalmazott kizárólag sót)

2. Az Aranybulla

Társadalmi elégedetlenség

Különböző okok miatt, de a társadalom szinte minden rétege szembefordult a királlyal és osztogató politikájával:

- A **szerviensek** (személyében szabad, csak a király alá tartozó katonáskodó kisbirtokosok) önállóan nem tudták **kivédeni a nagyurak folyamatos terjeszkedését és földéhségét**

- A **várjobbágyokból** a vármegyerendszer széthullása miatt **földtulajdonosok** lettek, akiket **a szerviensekéhez hasonló veszély** fenyegetett
- A **nemesek** közül az, aki **kimaradt a földosztásból**
- Az **egyház**, ami **teljesen kimarad az adományozásokból**
- Rossz szemmel nézték **Gertrúd és német kíséretének hatalmaskodását is**

Az Aranybulla kiadása

- Az elégedetlenség mozgalommá alakult és az ellenzéki főurak vezetésével a szerviensek, a várjobbágyok és a parasztok az **1222-es** fehérvári törvénynapon **rákényszerítették II. Andrást**, hogy **kiadja a jogait megerősítő Aranybullát**.

engedmények a szervienseknek (4)

- csak **bírói végzéssel foghatók el**
- **adómentesség** (a tizedet kivéve)
- **végrendelkezési jog** (fiúutód nélkül a leány 1/4 részt örököl, a többiről végrendelkezhet); a háramlási jog alapján ha nincs rokon, a királyra száll a vagyon
- hadba szállniuk **csak ország védelmére** kell

engedmények a nemeseknek (3)

- **idegenek nem kaphatnak földet** és csak a királyi tanács beleegyezésével viselhetnek **tisztséget**
- **nem lehet egész vármegyét adományozni**
- **nem lehet birtokokat elvenni**

egyéb rendelkezései (4)

- + **várjobbágyok** alapvető **szabadságjogait** megerősítette
- + a **tizedet csak a termény fejében** lehetett kivetni (tehát nem pénzben)
- + **megtiltotta, hogy zsidók és izmaeliták sótiszték** legyenek
- + **megtiltotta a pénzrontást**
- + **megtiltotta a méltóságok halmazását**
- + **ellenállási záradék**: törvényesnek nyilvánította a nemesek ellenzegülését, ha a király nem tartja be a törvényt

- A királyi hatalom gyengének bizonyult, egyrészt mert **a bulla pontjait nem tartották be**, másrészt mert **1231-ben** az egyház **kikényszerítette a megújítását**, nekik kedvező pontokkal:

engedmények az egyháznak

- a **tized mégis behajtható pénzben**
- az ellenállási záradékba bevették, hogy **csak az esztergomi érsek ellenállhat**

- A **szervienseket** azonban az **Aranybulla sem védte** meg a földesurak önkényeskedéseitől, ezért **levélben kérték a királyt**, hogy maguk közül **szolgabírákat** választhassanak (zalai/kehidai oklevél **1232**)
- Bár ezek a bíróságok kezdetben erőtlenek voltak, innen számítjuk a nemesi vármegye kialakulásának kezdetét.

3. A társadalmi rétegek változása

